

Motion till riksdagen 2024/25:3339

av Nils Seye Larsen m.fl. (MP)

med anledning av prop. 2024/25:89 En förebyggande socialtjänstlag – för ökade rättigheter, skyldigheter och möjligheter

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en specialistutbildning för socionomer bör införas och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att bestämmelsen om att barns åsikter ska klarläggas så långt det är möjligt ska kvarstå i den nya lagen och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att barnets bästa ska vara avgörande i alla beslut som berör barn inklusive beslut om ekonomiskt bistånd och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det ska ställas krav på att socialtjänsten tillämpar standardiserade riskbedömningsmetoder inför kontakt med närstående vid misstanke om våld och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en formulering om nödbistånd ska inkluderas i lagtexten och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en särskild bestämmelse om respektfullt bemötande i mötet med socialtjänsten bör införas i den nya lagen och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det brottsförebyggande perspektivet behöver konkretiseras för att inte riskera en otydlig ansvarsfördelning mellan olika aktörer och huvudmän i det förebyggande arbetet och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att psykiatrins roll i det förebyggande arbetet bör ses över och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett krav i plan- och bygglagen bör införas på att alltid rådfråga socialtjänsten om sociala aspekter vid samhällsplanering och tillkännager detta för regeringen.

10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att nuvarande bestämmelser om att socialnämnden ska göra sig väl förtrogen med levnadsförhållandena i kommunen för äldre människor och människor med fysiska och psykiska funktionshinder bör föras över till den nya lagen och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det inte bör vara socialtjänstens uppdrag att uppmuntra eller upplysa folk om frivillig återvandring och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det behövs mer finansiering av skyddade boenden och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det behövs fler typer av skyddade boenden utan behovsprövning och tillkännager detta för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en satsning för att utbilda fler socialarbetare om de juridiska verktyg som finns för att förhindra vräkningar, och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Kronofogdens, hyresvärdens och socialtjänstens samverkan för att förhindra vräkningar ska bli obligatorisk och tillkännager detta för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en utredning om vilka insatser som är bäst lämpade för att vara öppna respektive behovsprövade och som är anpassade efter olika kommuners förutsättningar och tillkännager detta för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det ska införas en skyldighet för kommuner att erbjuda vissa lämpliga definierade öppna insatser och tillkännager detta för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det statliga stödet till kommuners socialtjänster behöver vara proportionerligt till kommunens behov och tillkännager detta för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att fler kommuner bör uppmärksammas på möjligheten att reservera upphandlingar för idéburna aktörer för skyddade boenden och tillkännager detta för regeringen.
20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kommuner i högre utsträckning bör uppmärksammas på möjligheten att ingå avtal med idéburna aktörer för att tillhandahålla likvärdig vård och minska vinstuttaget för verksamheter där människor befinner sig i utsatthet, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
21. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att även enskilda eller deras anhöriga ska ha initiativrätt till insatser som rör samordnad individuell plan samt att fler aktörer ska kunna omfattas av bestämmelserna och tillkännager detta för regeringen.
22. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör tillsättas en utredning om sänkt ålder för processbehörighet och tillkännager detta för regeringen.
23. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ta bort sanktionsavgifterna för kommunerna för att i stället stärka tillsynen genom Ivo och tillkännager detta för regeringen.

Inledning

Socialtjänsten har en viktig roll i att skapa trygga och självständiga liv, inte minst för barn och unga. Socialtjänsten är också en central del i samhällets förutsättningar för att förebygga brott. Samtidigt har en större översyn och modernisering av lagstiftningen inte gjorts på flera decennier. Miljöpartiet var i regeringsställning med och tillsatte utredningen om att lagen skulle ses över, för att bl.a. ge socialtjänsten bättre förutsättningar att hantera de samhällsproblem vi står inför i dag. Vi välkomnar därför regeringens proposition, men anser samtidigt att den innehåller ett antal brister och inte tillräckligt tydligt visar hur socialtjänsten ska lyckas genomföra sitt uppdrag om att bl.a. främja jämlika levnadsvillkor och främja enskildas ekonomiska och sociala trygghet. Att socialtjänsten görs om för att bli mer tillgänglig och arbeta mer förebyggande är intentioner som Miljöpartiet ställer sig bakom.

Finansiering

Den nya socialtjänstlagen innebär en ambitionshöjning som Miljöpartiet välkomnar. Vi kan dock konstatera att den finansiering som regeringen aviserat i samband med propositionen inte är tillräcklig, vilket bl.a. har påtalats av fackförbundet Vision. Finansieringen är inte heller långsiktig, och vi ser med oro på vilka konsekvenser en underfinansiering kan medföra. Miljöpartiet anser att regeringen inför nästa budgetproposition bör återkomma med ett förslag som fullt ut och långsiktigt kompenserar kommunerna för ambitionshöjningen, så att socialtjänsten i hela landet ges förutsättningar att leva upp till lagens intentioner och målsättningar.

Socialtjänstens mål och andra grundläggande bestämmelser

Specialistutbildning för att möta socialtjänstlagens ambitionshöjning

Att den nya socialtjänsten ska bedrivas i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet är en ansats som Miljöpartiet ställer sig bakom. I synnerhet med ambitionen att den nya socialtjänstlagen ska verka brottsförebyggande. Vi hade dock efterfrågat en analys av hur denna ambitionshöjning påverkar kravbilden och arbetsbelastningen för personer som arbetar i socialtjänsten, såsom socionomer och socialsekreterare. Förbundet Sveriges Socionomutbildningar (FSS) har i sin skuggutredning¹ efterfrågat att grundutbildningen ska kunna kompletteras med vidareutbildningar på avancerad nivå. De föreslår att en ny yrkesexamen, s.k. specialistsocionom, införs. Det är en yrkesexamen på avancerad nivå om minst 60 hp och för personer med minst ett års yrkeserfarenhet som ska svara mot vidareutbildningsbehovet inom hela det sociala arbetets verksamhetsfält. Detta kompetenslyft skulle innebära att fler socionomer är bättre rustade för de utmaningar som samhället och det sociala arbetet står inför.

¹ Reform för socionomers specialistutbildningar, Rapport från en skuggutredning, Örebro universitet, 2024.

Miljöpartiet ställer sig bakom FSS förslag om att en ny yreksexamen för socionomer ska införas för att möta ambitionshöjningen i den nya socialtjänstlagen.

Barnperspektivet brister trots en ambition om förstärkning

Miljöpartiet anser att barnets åsikter alltid måste ligga till grund för beslut som rör dem, men är medveten om att det kan vara svårt för barn att uttrycka sina åsikter. Det är därför uppseendeväckande att regeringen i propositionen upphäver bestämmelsen ”att om barnet inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt”. Linköpings universitet (Barnafrid), Föreningen Vårdnad boende umgänge, Ivo och Jämställdhetsmyndigheten understryker samtliga att det finns skillnad på barnets vilja och förmåga att uttrycka sig. Exempelvis kan det finnas lojalitetskonflikter till vårdnadshavare, inte minst i fall av våld i nära relationer. Det är därför avgörande att försöka inhämta och lyssna till barnets åsikter. Regeringen resonerar i propositionen kring att det krävs rätt förutsättningar för att barn ska våga och vilja dela med sig. Om det inte skulle ske i ett möte mellan ett barn och socialtjänsten, framhäver Miljöpartiet att det måste finnas utrymme för socialnämnden att införskaffa sig en uppfattning om barnets inställning. Nuvarande förslag kan snarast tolkas som att det är möjligt att avstå från att inhämta barnets åsikter, menar Stockholms universitet, Barnens rätt i samhället, Barnrättsbyrån, Brottsofferjouren Sverige, Maskrosbarn och Unizon. För att barnperspektivet inte ska gå om intet vill Miljöpartiet behålla denna bestämmelse.

I den nya lagen har regeringen valt att endast göra barnets bästa till ett skall-krav när det gäller vård- och behandlingsinsatser. Miljöpartiet anser att det är mycket problematiskt och står i direkt kontrast till lagens övergripande mål: att socialtjänsten med utgångspunkt i demokrati och solidaritet ska främja enskildas ekonomiska och sociala trygghet, jämställda och jämlika levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhället. Konsekvensen blir annars att barn i ekonomiskt utsatta familjer drabbas hårt. Fattigdomen gör det svårt att delta i samhället på lika villkor som jämnåriga och skapar en stor otrygghet hos barnen. Det kan t.ex. handla om ständig oro för att en förälder har svårt att klara hyran, pressen på unga att arbeta i stället för att studera för att hjälpa familjen med inkomster och oron för att lägga mer börda på familjen när t.ex. en vinterjacka blivit för liten. Detta är vanliga vittnesmål från barn i ekonomisk utsatthet. De senaste åren har dessa barn blivit allt fler i takt med att framför allt ensamstående kvinnor får svårare att försörja familjen på en lön. För många familjer med försörjningsstöd är situationen i dag väldigt svår. Stora delar av civilsamhället har larmat om att de ser en kraftig ökning av matfattigdom bland både äldre och barnfamiljer, dvs. att hushållets inkomster inte räcker till näringsriktig mat hela månaden.

Parallellt med att beslut ska fattas om den nya socialtjänstlagen, med dess skrivningar om barnets bästa, pågår utredningar som syftar till att dra ned på ekonomiskt bistånd och möjligheten att kombinera bidrag, samt en begränsning av vilka familjer med uppehållstillstånd som ska ha rätt till stöd enligt socialtjänstlagen. Dessa eventuella lagförslag kommer att läggas fram senare, och det finns en uppenbar risk att de kommer att leda till stora försämringar i redan ekonomiskt utsatta familjers situation. Detta kan i sin tur leda till att syftet och intentionen med socialtjänstlagen urholkas.

Barn kan och ska inte ansvara för familjens ekonomiska situation. Tvärtom är det en prioriterad uppgift för samhället att säkra barns jämlika uppväxtvillkor, oavsett

vårdnadshavarnas arbetsförmåga eller juridiska status. Därför anser vi att barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut som berör barn, inte bara beslut som rör vård och behandling. Miljöpartiet efterfrågar en formulering i lagen som tydliggör att barnets bästa ska genomsyra alla beslut som berör barn, även beslut om ekonomiskt bistånd.

Att ett barn mördas av sin pappa trots att rättsväsendet hade kännedom om hans våldsamma beteende och tvingande till umgänge får aldrig hända i Sverige. Miljöpartiet har drivit på för en lex Tintin, där namnet påminner om den pojke som dödades av sin pappa. Regeringen har nu infört en lagändring i föräldrabalken. Trots det är det fortsatt viktigt att slå vakt om att tvångsumgänge inte ska kunna ske med en våldsam förälder. Det kan finnas stora fördelar med att ett barn i familjehem träffar exempelvis sina syskon, men inför att socialtjänsten möjliggör det måste det alltid föregås av en riskbedömning. Miljöpartiet föreslår att det alltid ska ställas krav på att socialtjänsten genomför tillämpning av standardiserade riskbedömningsmetoder inför kontakt med föräldrar, syskon och närstående vid misstanke om våld. Vi anser också att rätten till ett eget juridiskt ombud för barn måste utökas till samtliga ärenden som rör vårdnad och umgänge, inte bara när det gäller skyddat boende.

En tydlig formulering kring nödbistånd

Miljöpartiet styrker att socialtjänsten i varje kommun har det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och insatser de behöver. Miljöpartiet förespråkar en tydligare formulering och lagrum om nödbistånd i kapitlet om insatser för ekonomiska behov. I relation till akuta och tillfälliga behovssituationer för personer som inte kan försörja sig själva föreslår Miljöpartiet en tydligare formulering i lagtexten om nödbistånd. Att inte inkludera en tydlig avgränsning av begreppet ”nödbistånd” riskerar att leda till otydligheter i både handläggning och tillämpning av lagen. För både biståndssökande och socialsekreterare innebär detta en risk att personer inte får det stöd de har rätt till i en nödsituation.

Respektfullt bemötande

Miljöpartiet avstyrker regeringens förslag om att inte införa en särskild bestämmelse om respektfullt bemötande i den nya socialtjänstlagen. En majoritet av remissinstanserna är positiva till utredningens förslag om att införa den särskilda bestämmelsen. Ett gott bemötande är en av de viktigaste faktorerna för god kvalitet i socialtjänsten och för att den enskilde ska ha en bra upplevelse i sitt möte med olika instanser i socialtjänsten. Även regeringens nationella strategi för psykisk hälsa och suicidprevention² betonar vikten av ett respektfullt och inkluderande bemötande i den psykosociala vårdmiljön. Målet är att detta bemötande ska bidra till att svåra situationer inte eskalerar. Ett respektfullt bemötande mellan individer och socialtjänstens verksamheter måste vara en utgångspunkt.

² <https://www.regeringen.se/contentassets/c162a46e26e4484fa2fddf3e10ff9f01/skr.-2024-25-77.pdf>.

Ansvar för planering, förebyggande arbete och samverkan

Otydlighet i det förebyggande arbete mot brottslighet

Miljöpartiet ser en uppenbar brist på precision för hur det förebyggande arbetet ska ske. Efter regeringens promemoria³ om att socialnämnden ska ha ett tydligt brottsförebyggande ansvar, har den nya socialtjänstlagen fått en bredare ansats på detta område. Den nya paragrafen i lagtexten, 6 kap. 8 §, ”socialnämnden ska arbeta för att förebygga och motverka brottslighet”, saknar dock tydliga förslag på hur denna ambitionshöjning ska genomföras. Miljöpartiet tillstyrker grundförslaget men saknar en tydlig analys och diskussion om hur brottsförebyggande insatser ska prioriteras i förhållande till andra insatser som socialtjänsten ansvarar för, i synnerhet sådana som riktar sig mot barn och unga. Bristen på en detaljerad lagtext och formulering riskerar också att medföra oklarheter i ansvarsfördelning mellan olika aktörer och huvudmän i det förebyggande arbetet. En ökning av arbetsuppgifter och samordning för kommunerna medför med stor sannolikhet även ökade kostnader för kommunerna. SKR, Vision, Akademikerförbundet SSR och Föreningen Sveriges socialchefer⁴ har alla pekat på att den nya lagens ambitionshöjning behöver mer resurser än vad regeringen aviserat. Miljöpartiets budgetförslag för socialtjänsten under denna övergångsperiod innehåller 1 miljard mer än regeringens förslag samt ytterligare 1 miljard till brottsförebyggande insatser som bl.a. innefattar socialtjänsten. Vi vill också se stärkta bidrag för avhopparverksamhet, öppen fritidsverksamhet och en idrottssatsning i områden med lägre socioekonomisk status. I likhet med Stockholms kommuns remissvar till utredningen, anser Miljöpartiet att det även är viktigt att tydliggöra psykiatrins roll i det förebyggande arbetet.

Levnadsförhållanden och sociala aspekter måste bli del av bostadsplanering

Socialtjänsten har ofta en god kännedom om levnadsförhållanden i kommunen och det är bra att den enligt förslaget på ny lagstiftning fortsatt ska vara aktivt insatt i levnadsförhållandena. Men för att det ska ske systematiskt, på ett sätt som gör att icke-jämställda strukturer inte upprätthålls och utan att någon lämnas utanför måste det ställas krav på könsuppdelad statistik av stödbehov, såsom olika typer av boende genom livscykeln, våldsutsatthet och barnfattigdom. Det förebyggande sociala arbetet påverkas i hög grad av kommunens samhällsplanering och utbud av andra välfärdsinsatser. Därför måste socialtjänstens kompetens tas till vara i kommunens samhällsplanering, inte minst gällande bostadsbyggandet. Även Boverket och Röda korset vill att socialtjänstens planering av insatser ska knytas till bostadsförsörjningsplanering. För att främja jämlika uppväxtvillkor samt motverka boendesegregation, hemlöshet och annan social utsatthet vill Miljöpartiet att det i likhet med utredningens förslag införs krav i

³ <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/departementsserien-och-promemorior/2023/12/ett-fortydligat-brottsforebyggande-ansvar-for-socialnamnden/>.

⁴ <https://skr.se/skr/tjanster/pressrum/skrdebatten/debattartiklar/debattartiklar/socialtjanstenmastefapengar-langsiktigt.86496.html>.

plan- och bygglagen på att socialtjänst alltid ska rådfrågas om sociala aspekter vid samhällsplanering.

Miljöpartiet vill att boendemodellen ”Bostad först” införs i fler av landets olika kommuner. Vi vill också utreda möjligheterna att skapa en nationell bostadsstiftelse som förvaltar ett bostadsbestånd i hela landet för dem som i dag saknar ett tryggt boende. Vi behöver också tillförlitlig statistik som tydligt visar på hur situationen för hemlösa utvecklas över tid. Miljöpartiet vill därför gå vidare med förslagen i SOU 2022:14 Sänk tröskeln till en god bostad.

Socialtjänsten ska vara väl insatt i levnadsförhållanden för äldre och människor med fysiska och psykiska funktionshinder

För att äldre och människor med psykiska och fysiska funktionshinder ska känna sig delaktiga i samhället och få det stöd de har rätt till, har socialtjänsten ett stort ansvar i att informera och vara insatt i deras levnadsförhållanden. Kommunernas socialnämnder spelar en betydande roll i att möta människor i utsatta situationer och med sociala problem. Trots det föreslår regeringen i propositionen att ta bort bestämmelserna om att ”socialnämnden ska göra sig väl förtrogen i levnadsförhållanden för äldre och människor med fysiska och psykiska funktionsnedsättningar” samt ”i sin uppsökande verksamhet upplysa om socialtjänstens verksamhet”. Risken med att ta bort dessa bestämmelser är att socialtjänstens ansvar blir urvattnat och välfärdsansvaret i stället hamnar på individer, som i många fall dessutom redan är i utsatta situationer som gör att trösklarna till att söka hjälp är högre. Miljöpartiet ställer sig kritiskt till att ta bort dessa bestämmelser och anser att socialnämnden ska ha ett fortsatt uttalat uppdrag att upplysa om dess tjänster och vara väl förtrogen i levnadsförhållanden för de nämnda grupperna. Regeringens argumentation om att socialnämndens ansvar redan regleras i lagtexten genom formuleringarna i 6 kap. 1 §, ”Socialnämnden ska vara väl insatt i levnadsförhållandena i kommunen”, och 2 §, ”Socialnämnden ska informera om socialtjänsten i kommunen”, medför en risk att socialnämnder missar sitt uppdrag om att främja den enskildes sociala trygghet och aktiva deltagande i samhällslivet, särskilt när det gäller vissa utsatta grupper.

Socialtjänsten ska inte uppmuntra till återvandring

Regeringens skrivelse om att kommunernas socialtjänst bör involveras i arbetet med återvandring, genom att informera om och uppmuntra till frivillig återvandring, är en formulering som Miljöpartiet avstyrker. Regeringens egen utredare har pekat på att ett kraftigt höjt bidrag för återvandring riskerar att skada integrationen och tilliten till välfärdssystemet. Att aktivt instruera socialnämndens anställda i sitt arbete att uppmuntra människor att lämna landet, går tvärtemot socialtjänstens grundläggande mål om att främja enskildas aktiva deltagande i samhällslivet.

Ansvar för boende, delaktighet och för vård utanför det egna hemmet

Fler typer och ökad finansiering för stödboenden för våldsutsatta kvinnor

För kvinnor som utsätts för våld av en närstående, kan behovsprövning för skyddade boenden i vissa fall fungera som en onödig bromskloss som i värsta fall utsätter dem för en onödig stor risk. För att förhindra det och skydda utsatta behöver fler åtgärder genomföras.

En del i det är att tillgängliggöra skyddade boenden för våldsutsatta kvinnor, deras barn och i vissa fall män, runt om i landet. 4 procent av kommunerna erbjuder inte skyddat boende inom egen eller annans regi, enligt Unizons rapport Kvinnofridsbarometern 2023. Kvinnojourerna rapporterar dessutom att de får färre placeringar på skyddat boende trots att stödbehoven ökar enligt deras öppna stödverksamhet, dvs. stödsamtal via telefon, chatt, mail eller fysiska besök. Därtill tenderar de placeringar som görs på kvinnojourer att gälla allt grövre våld mot kvinnor. Det är oroväckande att det finns för lite information om grupperna som tidigare placerats hos kvinnojourer. För att säkerställa att våldsutsatta kvinnor och deras barn har tillgång och möjlighet till placering på skyddat boende innan våldet är så grovt att risk för mord föreligger, så behöver det finnas olika typer av skyddade boenden. Miljöpartiet kräver därför att finansieringen för att fler typer av skyddade boenden ska prioriteras och att det ska finnas typer av skyddade boenden som inte ska omfattas av behovsprövning. För att inte vissa grupper av våldsutsatta kvinnor ska ramla mellan stolarna är det av avgörande vikt att kvinnojourernas verksamheter stärks och finansieras långsiktigt.

Verka för att förhindra vräkningar

Att förhindra vräkningar av barnfamiljer men även av andra personer som på grund av sociala problem eller funktionsnedsättningar inte har kunnat betala hyran är mycket angeläget. Hemlöshet är ett allvarligt problem som i sin tur skapar nya allvarliga sociala problem. Om socialtjänsten kan bistå med att förhindra en vräkning är det ett socialt arbete som kan förebygga mycket framtida lidande för den enskilde, men också minska risken för kostsamma nödlösningar och placeringar framöver. Miljöpartiet föreslår en satsning för att utbilda fler socialarbetare i de juridiska verktyg som finns för att hindra vräkningar. Bland annat ska fler socialnämnder och socialarbetare bli uppmärksammade på formuleringen i kap. 44 § i jordabalken. Lagrummet i JB tydliggör att ”en hyresgäst får inte heller, när det är fråga om en bostadslägenhet, skiljas från lägenheten om socialnämnden inom den tid som anges i första stycket 1 skriftligen har meddelat hyresvärden att nämnden åtar sig betalningsansvaret för hyran”. Forskning och rapporter kring ämnet⁵ visar att alltför få socialarbetare tycks känna till denna möjlighet eller använder sig av den. Att ge socialarbetare verktyg att bistå i att förhindra vräkningar, säkerställer socialtjänstens övergripande mål om att främja enskildas sociala och ekonomiska trygghet.

⁵ https://www.socarb.su.se/polopoly_fs/1.70491.1326701246!/menu/standard/file/Varf%C3%B6r%20vr%C3%A4ks%20barn%20fortfarande.pdf.

För att förhindra vräkningar där barn är inblandade kräver Miljöpartiet också att den frivilliga samverkan som finns i kommuner mellan kronofogden, hyresvärdar och socialtjänst blir obligatorisk. Många vräkningar går ofta att förhindra genom en dialog mellan hyresvärdar och hyresgäster. Om en utebliven betalning beror på sociala problem, såsom missbruk eller psykisk ohälsa, har socialtjänsten möjlighet att hjälpa till med olika stödinsatser. För att det ska kunna ske i en större utsträckning, behöver den frivilliga samverkan stärkas mellan kronofogden och socialtjänst.

Insatser till enskilda

Insatser utan behovsprövning

Miljöpartiet är överlag positivt till att kommuner kan erbjuda fler insatser utan behovsprövning. Att fler typer av stöd för individer blir lättillgängliga ligger i linje med socialtjänstens grundläggande syfte. En enklare tillgång till stöd och lägre trösklar för folk som har sociala problem ser vi som en positiv ansats. Förslaget kan också avlasta socialtjänsten och ge utrymme till mer resurskrävande bedömningar. Miljöpartiet har i regeringsställning bidragit till förändringen av socialtjänstlagen; bl.a. får socialtjänsten numera erbjuda hemtjänst till äldre utan behovsprövning. Den nya lagen innehåller dock inga krav på kommuner, utan är formulerad som att kommunernas socialnämnder får erbjuda vissa öppna insatser. För att få en bättre uppfattning kring vilka insatser som är bäst lämpade för att vara öppna respektive behovsprövade, och är anpassade efter kommunernas förutsättningar, föreslår Miljöpartiet att en utredning kartlägger detta. Föreningen Sveriges socialchefer föreslår i sitt remissvar till utredningen bl.a. en pilotstudie där ett antal av landets kommuner ska implementera utredningens förslag för att bättre hitta en ny organisering och arbetssätt. Att genomföra en liknande utredning där både större och mindre kommuner är företrädade, kan skapa en bättre kunskapsbas för alla kommuner och socialnämnder att luta sig mot. Utifrån de förslag som en sådan utredning eventuellt föreslår anser vi att det då bör införas en skyldighet för kommuner att erbjuda vissa definierade lämpliga öppna insatser. Genom att införa ett krav för kommuner att erbjuda vissa öppna insatser blir tillgängligheten likvärdig i hela landet. En förändring där färre insatser än i dag är behovsprövade bör också följas upp och utvärderas efter att en sådan förändring genomförts.

Miljöpartiet är medvetna om att det finns flera risker med att frångå behovsprövning av vissa insatser, därför hade vi velat utreda frågan mer. Först och främst kommer utbudet av insatser utan behovsprövning i kommunerna att variera stort över landet. Denna differentiering mellan kommuner ökar ojämlikheten mellan människors tillgång till stöd, som då avgörs baserat på var de är bosatta. En annan risk med att allt fler insatser blir öppna för vissa kommuner, är att deras ekonomi urholkas och faktiskt behovsprövade insatser blir svårare att få för enskilda. Det är politikens ansvar att förbättra människors förutsättningar på strukturell nivå. Med det nya lagförslaget är det angeläget att det inte sker en förskjutning till att individer förväntas vara ansvariga för en problematik som inte ligger på individnivå. Ytterligare behöver staten se till att det kommunala stödet står i proportion till kommunens förutsättningar och behov. Det finns också en risk att behov frångås och i stället styrs av utbud om en större andel insatser

ändras från att vara behovsprövade. Det bör därför göras en noggrann avvägning vilka insatser som ska vara behovsprövade.

En annan aspekt av fler öppna insatser som man behöver ta i beaktande är att det sannolikt kommer en uppsjö av nya aktörer som etablerar sig på den nya marknad som skapas. Vinstintresse i välfärden är bekymmersamt, det är inte vilken marknad som helst. Det har rapporterats flitigt i media om tveksamma och kriminella aktörer gällande till exempel HVB-hem. Nyligen sa även Gävle kommun upp avtalet med ett privat skyddat boende, Madickengården i Uppsala, på grund av kriminella kopplingar. För att undvika att vinst tas ut medan verksamheten för människor i utsatthet är både skadlig, undermålig och kriminell föreslår Miljöpartiet att kommuner i högre utsträckning bör uppmärksammas om tillämpningen av 2 § från lagen om valfrihetssystem som innebär att en kommun kan välja att reservera rätten att delta i en upphandling eller ett valfrihetssystem till enbart idéburna aktörer. Ett annat alternativ är för kommunen att ingå i ett idéburet offentligt partnerskap (IOP). Det gäller inte minst skyddade boenden, där det visat sig att kompetensen hos de boenden som drivs i privat regi är låg. I de fall det inte finns någon idéburen verksamhet lokalt som kan genomföra insatserna bör kommunen i första hand ha dialog med idéburen verksamhet om deras möjlighet till att utveckla en sådan insats och i andra hand göra en upphandling med en privat aktör. Vid upphandlingar måste krav på insyn ställas då den aktör som vinner upphandlingen måste kunna uppvisa på vilket sätt insatsen har svarat mot ett behov, så att ingen människa kvarhålls i en insats för att utföraren ska tjäna pengar på hen. Privata utförare måste också ha en skyldighet att informera om vilka insatser en person har rätt att få inom välfärdssystemet, för att undvika att exempelvis äldre vänder sig direkt till privata hemtjänst- och rutföretag för hjälp med tjänster som de redan har rätt till. Därtill bör samtliga parter som erbjuder öppna insatser ha ett ansvar att rapportera till socialtjänsten, vilket exempelvis kan handla om att fånga upp familjer eller individer med problem i form av skadligt bruk och beroende.

Utökad initiativrätt till insatser om samordnad individuell plan

Miljöpartiet anser att arbetet med samordnad individuell plan (SIP) behöver utvecklas i lagtexten. I nuvarande utformning är det socialtjänsten eller regionen som ska ta initiativ till att en SIP görs. Syftet med planen är att skapa en gemensam överenskommelse mellan socialtjänst och hälso- och sjukvård för stöd till personer med behov av insatser från båda huvudmännen. Miljöpartiet vill att även den enskilde ska ha initiativrätt, eller dennes anhöriga om inte den enskilde har något emot detta. Bestämmelserna om samordnad individuell plan bör även utvidgas till att omfatta fler aktörer än i dag, till exempel skolan. När samordning och ansvarsförhållanden mellan vård och omsorg är tydligt utformade blir tillvaron enklare för den som berörs. Även tillvaron för anhöriga och närstående blir enklare att hantera.

Skydd och stöd för barn och unga

Utred barns åldersgräns för tillgång till öppna insatser

Miljöpartiet tycker att det måste kunna vara möjligt att även yngre barn ska kunna få tillgång till öppna insatser utan vårdnadshavares samtycke. Att t.ex. delta i en stödgrupp med andra barn till föräldrar med missbruksproblem eller psykiska problem, kan mycket väl en tioåring vilja även om en förälder säger nej. Barnet får information om att andra barn går dit, ungefär vad man gör och att det kan kännas bra att träffa andra i samma situation. I bästa fall är det en initial rädsla och ovilja från föräldern som ger sig efter hand, men inte alltid. Bris skriver i sitt remissvar till Socialstyrelsens rapport gällande öppna insatser att de inte vill ha en fast åldersgräns, som bl.a. får till följd att yngre barn med tillräcklig mognadsgrad och förståelse för innebörden och konsekvenserna av insatserna lämnas utan hjälp. Även Barnombudsmannen anser att det kan finnas skäl att överväga om även yngre barn än tolv år beroende på förutsättningarna borde kunna få ta del av öppna insatser utan vårdnadshavarens samtycke. Det kan konstateras att barn, så länge de inte har processbehörighet, t.ex. inte kan överklaga ett beslut från socialtjänsten. Om ett barn vill ha en öppen insats som förälder säger nej till, och socialtjänsten inte anser det som behövligt eller ger en annan insats än den barnet efterfrågar, kan barnet inte få det prövat rättsligt. Barnet kan heller inte göra en egen ansökan om insatsen, utan behovet väntas komma till socialtjänstens kännedom på andra sätt. För att vidga barns rättigheter kopplat till den förändring regeringen föreslår anser vi att regeringen bör tillsätta en utredning för sänkt ålder för processbehörighet. För- och nackdelar med en sådan förändring bör övervägas.

Avgifter, återkrav, bristande verkställighet och överklagande

Avskaffa sanktionsavgifter för kommuner

Miljöpartiet betonar problematiken som den särskilda avgiften kan innebära för vissa kommuner. Ivo kan enligt särskilda regler ansöka om att en förvaltningsdomstol ska döma ut en sanktionsavgift kallad särskild avgift. Avgiften aktualiseras om en kommun inte inom skälig tid tillhandahåller bistånd enligt socialtjänstlagen eller en insats enligt LSS som en person har rätt till enligt ett biståndsbeslut eller en dom. Utredningen för en ny socialtjänstlag⁶ framhäver att det främsta skälet till att beslut inte verkställs inom skälig tid, är brist på resurser eller att den beslutade insatsen inte finns att tillgå. Att insatser inte ges till berörda individer beror med andra ord inte på en brist på vilja från kommuner. Ett grundläggande syfte med sanktionsavgiften har varit att minska väntetiderna och på så sätt stärka rättssäkerheten för enskilda som beviljats insatser. Trots det har väntetiderna inte gått ned som utredningen framhåller. När 174 av 290 kommuner⁷ väntas gå med underskott och en ökad arbetsbelastning kan antas vänta för

⁶ <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2020/08/sou-202047/>.

⁷ <https://skr.se/skr/tjanster/pressrum/nyheter/nyhetsarkiv/ljusningiekonominmenvandningentartid.84700.html>.

kommunernas socialnämnder, är regeringens finansiering inte tillräcklig för kommuner. Utan tillräckligt med implementeringsstöd för kommuner riskerar kommunernas ekonomi att urholkas ytterligare och syftet med sanktionsavgifterna blir kontra-produktivt. En annan aspekt av att fler öppna insatser utan behovsprövning uppkommer på marknaden, är att den särskilda avgiften riskerar att drabba mindre kommuner med mindre resurser i högre utsträckning. Dessa kommuner kommer sannolikt inte ha lika stor möjlighet att erbjuda vissa öppna insatser, varför det finns risk att den särskilda avgiften främst kommer att drabba dem.

Miljöpartiet avstyrker därför regeringens förslag om att behålla de särskilda avgifterna för kommuner och efterfrågar i stället att Ivo får större mandat att granska hur kommuner planerar sina insatser och möjlighet att ingripa om en kommun inte tillhandahåller en insats som den har en skyldighet att tillgodose.

Nils Seye Larsen (MP)

Janine Alm Ericson (MP)

Märta Stenevi (MP)

Ulrika Westerlund (MP)

Annika Hirvonen (MP)

Malte Tängmark Roos (MP)

Leila Ali Elmi (MP)